

Ministerstvo školstva Slovenskej republiky

UČEBNÉ OSNOVY PRE VÝTVARNÝ ODBOR ZÁKLADNEJ UMELECKEJ ŠKOLY 2. UPRAVENÉ VYDANIE

pre prípravné štúdium
I. stupeň základného štúdia
II. stupeň základného štúdia
I. a II. stupeň rozšíreného štúdia

autori:

prof. Daniel Fischer, akad. mal.

doc. Ladislav Čarný, akad. mal.

koordinátor:

PaedDr. Klára Ferlíková, ŠPÚ Bratislava

Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa
pod číslomako učebné osnovy pre Základné umelecké školy

I. ÚVOD

Predkladané učebné osnovy chápeme ako otvorený inšpiračný zdroj pre pedagógov. Očakávame samostatné tvorivé myslenie každého učiteľa – tvorbu vlastného programu vyučovania, ktorý bude vyjadrovať jeho myslenie a typové zameranie a bude vychádzať v ústrety potrebám a možnostiam žiakov.

Prvoradým cieľom programu je koncepcnosť zameraná na bohatosť procesov poznávania a na rozvoj tvorivosti žiaka.

Záväzné pre tvorbu vyučovacieho programu sú východiská sformulované v obsahových aspektoch (bod IV. Obsah). Učiteľ ich môže rozvíjať na základe rôznych metodických prístupov, používať projektové a globálne metódy, programové vyučovanie, sledovať línie metodických radov, tematických okruhov, používať spontánne a heuristické metódy, rovnako ako metódy empatické, meditačné alebo zmyslové.

Pri použití každej metódy treba mať na pamäti celistvosť ľudskej osobnosti a nezanedbať rozvoj žiadnej jej zložky.

Osnovy sú doplnené metodickou prílohou, ktorá obsahuje príklady *metodických radov* a príklad koncepcie *učebného programu*.

II. CHARAKTERISTIKA A CIELE VYUČOVANIA VÝTVARNÉHO ODBORU ZÁKLADNEJ UMELECKEJ ŠKOLY

A. Vyučovanie vo výtvarnom odbore ZUŠ je založené na hlbšom záujme žiakov o výtvarnú tvorbu, ktorá je v edukačnom procese aplikovaná prostredníctvom pedagogického programu ako výtvarná výchova.

B. Výtvarná výchova integruje zložky citovej a rozumovej výchovy. Uvádza dieťa do operačného priestoru výtvarnej tvorby, ktorá predstavuje komplexný spôsob poznávania sveta, na ktorom sa v harmonickom vzťahu podieľajú všetky zložky osobnosti: senzibilita i racionalita, intuícia aj intelekt, fantázia, temperament, vedomé aj nevedomé duševné aktivity... V takejto úplnosti je poznávanie v súlade s prežívaním a je v ňom preklenutá aj nie celkom úplná rozumová poznateľnosť sveta. Cieľom takéhoto poznávania je rozvoj jedinečnosti osobnosti dieťaťa, ktorý smeruje k celistvému, nadpragmatickému vzťahu k svetu a k svojmu miestu v ňom. Je to smerovanie k budovaniu si vlastných predstáv, k vytváraniu vlastných, tvorivých riešení a k vyjadrovaniu svojho názoru.

C. Výtvarná výchova plní svoje aktuálne kultúrne poslanie. Otvára žiakovi možnosti zaradiť sa do kultúrnej tradície na úrovni súčasného myslenia. Tak ako vo vývoji druhu plní umenie funkciu kultivácie a humanizácie, tak aj v osobnom vývine, vyjadrovanie sa prostriedkami umenia funguje ako katalyzátor vlastného začleňovania sa jednotlivca do kultúry. Vyplýva to zo stále aktuálnych prapôvodných potrieb prejavu: potreba zanechať stopu, označiť priestor a vec, artikulovať tvar a zvuk, urobiť gesto, predstierať a napodobňovať, interpretovať, hrať sa a preštrukturovať skutočnosť...

D. Najvyšším a z hľadiska špecifík výtvarnej výchovy jej vlastným cieľom je výchova ku kreativite.

Vychádzame z názoru, že princípy kreativity sú spoločné pre všetky ľudské aktivity a môžeme ich popísať týmito komponentami:

bohatosť nápadov

citlivosť na problémy

pružnosť (flexibilita)

originalita a svojbytnosť

schopnosť novo formulovať

schopnosť spracovať (elaborácia).

Východiskom takto chápanej výchovy je spontánny záujem dieťaťa o výtvarné sebavyjadrovanie. Úmerne vývinovému štrukturovaniu detského poznávania zapája aj výtvarná výchova do tvorivých procesov rozumovú zložku: analýzu prostriedkov, spôsobov a zmyslu vytvárania. Strategicky smeruje od čo najširšej škály hravého laborovania s technikami, spôsobmi a témami v najmladšom veku k vedomej a autentickej operatívnej s prostriedkami, metódami a významom vo veku staršom. Výchova výtvarnou tvorbou sa v celej šírke výchovno-vzdelávacieho procesu javí ako optimálny spôsob rozvíjania tvorivých potencií žiaka. Najmä preto, že je motivovaná primárne neutilitárnou potrebou sebavyjadrovania, vytvárania svojej vlastnej, osobitej, relatívne novej transformovanej skutočnosti. Zvyšuje citlivosť na odtiene a zmeny, rozvíja pohyblivosť a prenos predstáv, schopnosť abstrahovať v neverbálnej oblasti myslenia, preštrukturovať prvky reality, vytvárať zmysluplné zoskupenia, inovovať a individualizovať konvenčné vzorce, operovať s jazykom po formálnej i obsahovej stránke. Prostredníctvom ponuky, dnes takmer neobmedzených možností a stratégií súčasného výtvarného umenia rozvíja zvedavosť – ako jednu z podmienok pre akúkoľvek tvorivú činnosť. To všetko pri silnom vnútornom zaujatí, z ktorého vyplýva aj snaha po pôvodnosti.

E. Keďže komponenty tvorivosti sú pre rôzne ľudské činnosti rovnaké, má výchova umením (aktívnymi participáciami na procesoch autentickej tvorby) priamy význam pre formovanie tvorivej osobnosti – tvorivosti aj v iných oblastiach ľudskej činnosti.

Ako výtvarné umenie tak aj výtvarná výchova prijíma impulzy z najrozmanitejších ľudských aktivít i prírodných dejov. V rámci školskej výchovy to predstavuje čo najbohatšie medzipredmetové (aj medzizáujmové) väzby. Systém takto chápanej výtvarnej výchovy je otvorený – má teda prvky interdisciplinárnych a intermediálnych prešahov.

Rovnako je otvorený aj po stránke metodického pluralizmu.

III. CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH STUPŇOV ŠTÚDIA

A. Prípravné štúdium

Jedná sa o predškolskú výtvarnú výchovu (deti od 5 rokov). Vychádza prevažne zo spontánnych výtvarných činností dieťaťa, z automotivačnej hravosti a z detskej naratívности. Dôležitá je atraktivnosť tém a objavnosť nových technických možností a postupov. Vyučovanie je zamerané na oboznámenie dieťaťa s vyjadrovacími prostriedkami, na odpútavanie sa od schém a stereotypov v zobrazovaní a na podporu fantázie a hravej kreativity.

Organizácia vyučovania:

Počet žiakov v skupine – vid' učebné plány. Žiaci pracujú v kratšom vyučovacom čase (2x45 minút, raz týždenne).

B. Prvý stupeň základného štúdia.

Zodpovedá obdobiu 1. až 9. ročníka základnej školy. V prvých ročníkoch plynule nadväzuje na spontánny detský výtvarný prejav.

** vid' Učebné plány pre výtvarný odbor ZUŠ*

Ťažisko vyučovania je v zapájaní poznávacieho procesu, v stále väčšej miere, do vzťahu s tvorbou. Z hravého laborovania sa postupne formuje schopnosť samostatne reagovať na podnety a tvorivo operovať s prostriedkami. Bohatosti a rôznorodosti záujmov žiaka v tomto veku musí zodpovedať aj bohatosť obsahu vyučovania, technologická a procesuálna rozmanitosť, jeho interdisciplinárne presahy. Takýto prístup umožňuje prirodzene preklenúť postupnú stratu detskej spontánnosti – a hľadať žiakovi svoje spôsoby vyjadrovania. Stále prítomnou súčasťou tvorivých procesov je pedagógom opakovane formulovaná otázka „čo sa stane, keď...?“. Je kľúčovou pri nealgoritmickom myslení a prirodzene budí zvedavosť.

Organizácia vyučovania:

Počet žiakov v skupine – vid' učebné plány. Vyučovanie trvá 3x45 minút raz týždenne. Je možné rozšíriť ho o 12 hodín ročne na doplnkové vyučovanie spojené s technológiami, ktoré vyžadujú viac pracovného času (fotografia, film a video, počítačová grafika a animácia, keramika...) Pri organizovaní systematického vyučovania (polročné, ročné štúdium) špecializovaného na fotografiu, film a video, počítačovú grafiku a animáciu, pri ktorom žiaci pracujú so špecifickými a náročnými technológiami je v súlade s učebnými plánmi možné vytvoriť skupinu v počte 4-6 žiakov.

C. Druhý stupeň základného štúdia.

Obdobie 1. až 4. ročníka strednej školy. Je to vek názorovej kryštalizácie a osobnostného dozrievania. Metódy vyučovania akceptujú operatívnosť žiaka, stále samostatnejšiu voľbu použitia postriedkov a rešpektujú jeho vlastnú profiláciu. V štúdiu druhého stupňa je potrebné vrátiť sa k základným vyjadrovacím prostriedkom a kompozičným princípom na analytickej úrovni. Výtvarný jazyk, výtvarná

komunikácia, analýza výtvarného diela a intelektuálne operácie sú obsahom vyučovania rovnako ako spontánna hra, fantazijné prejavy a rozvoj schopnosti rozmanitými spôsobmi zobrazíť skutočnosť. Dôležitú funkciu plní uvádzanie študentov do sveta súčasného výtvarného a kultúrneho diania a chápanie ich vlastnej tvorby v tomto kontexte. Vyučovanie má najprv blokový a postupne stále viac individuálny charakter. Vo 4. ročníku pedagóg pripravuje individuálny program pre každého žiaka.

Organizácia vyučovania:

Počet žiakov v skupine – vid' učebné plány. Vyučovanie 3x45 min. raz týždenne. Rovnako ako v štúdiu 1. stupňa je možné vyučovanie rozšíriť o 12 hodín ročne na doplnkové vyučovanie technológií, ktoré vyžadujú viac pracovného času (fotografia, film a video, počítačová grafika a animácia, keramika...)

D. Rozšírené štúdium

Pre žiakov 6. až 9. ročníka 1. stupňa a 1.-4. ročníka 2. stupňa, ktorí majú zvlášť intenzívny záujem o výtvarnú tvorbu, prípadne sa pripravujú na štúdium na výtvarnej škole vyššieho stupňa je možné zriadiť rozšírené vyučovanie. Program rozšíreného vyučovania vychádza z rovnakých obsahových aspektov ako normálne vyučovanie, ale pedagóg na ich základe vypracuje individuálny učebný plán, ktorý zohľadňuje špecifické záujmy žiaka. Na základe individuálneho študijného plánu je možné (po zvážení pedagógom a podľa možností školy) v rozšírenom vyučovaní vo výtvarnom odbore študovať aj v staršom ako stredoškolskom veku.

Organizácia štúdia:

Počet žiakov v skupine – vid' učebné plány. Vyučovanie trvá 6 x45 minút v celku alebo delene na 2x týždenne.

IV. OBSAH

Obsahom výtvarnej výchovy je získanie osobných skúseností a zážitkov z dobrodružstva autentickej tvorby. Predstavuje otvorenú škálu objavovania a laborovania, hier, poznávania a vytvárania – v analytickej i v syntetickej forme. Dôležité je, aby samotné procesy výtvarnej výchovy obsahovali tieto študijné zložky:

1. Výtvarný jazyk.

Štúdium vyjadrovacích prostriedkov vo forme izolovaných, základných prvkov. Jedná sa o čo najzreteľnejšie uvedomenie si a o čo najpresnejšie sformulovanie každého z nich. Štúdium prebieha v analytickej forme etúd alebo v syntetickej forme minimalistického, meditatívne, psychologicky alebo konštrukčne zameraného vytvárania, v nižších ročníkoch formou hry alebo príbehu, od ktorého sa odvíja akcia tvorby.

Tento aspekt realizujeme v metodických radoch: bod, línia, plocha, priestor, škvrna, tvar, farba, svetlo, sekvencia (časový aspekt).

Doporučujeme (najmä na druhom stupni) úvahy – diskusie o funkcii jazyka v súčasnom umení; resp. o voľbe adekvátneho jazyka a média vo vzťahu k zámeru, myšlienke, projektu... Je to dôležitá súčasť tvorivého procesu.

2. Kompozícia.

Štúdium vyjadrovacích prostriedkov vo vzájomných vzťahoch. Realizácia v tematických okruhoch: rytmus, kontrast, symetria – asymetria, rovnováha – pohyb, napätie, vrstva /vrstvenie/, strih, proporcie, pozitív – negatív, poriadok – chaos, rôzne možnosti zoskupenia, aspekty času vo výtvarnom diele, otázka hľadiska – odstupu, voľby a úrovne zorného uhla pohľadu pri posudzovaní možností vzniku výtvarného diela.

3. Objavné formálne postupy.

Inšpiratívne objavovanie vyjadrovacích možností tradičných, ne-tradičných a kombinovaných techník. Využívajú sa postupy a princípy koláže a dekoláže, asambláže, montáže, roláže, frotáže, krkváže, fumáže, paketáže, drippingu, chiazmáže..., princíp zámerného zmnožovania prvkov či naopak princíp redukcie, princíp interpretácie, zneostrenia, ... princíp transparentnej, vrstvenej maľby, maľby a la prima, pointilismus, kubistický zobrazovací princíp, technika americkej retuše ..., sochárske postupy uberania hmoty, otláčania, modelovania a odlievania..., grafické postupy monotypie, tlače z hĺbky, výšky, z plochy i cez sieťku..., špecifické postupy textilnej, keramickej, šperkárskej tvorby, možnosti spracovania fotografie, možnosti inštalácie, multimediálne elektronické technológie..., akčné a performančné prejavy.

4. Možnosti zobrazovania vizuálnej skutočnosti.

Realizujeme prostredníctvom vysvetlenia podstaty vytvárania ilúzie skutočnosti formou vecných, dvoj- a trojrozmerných štúdií: štruktúry, predmetu-objektu, zátišia, prírodniny, krajiny (prírodnej aj architektonickej), figúry, portrétu – podľa priameho pozorovania, ako aj prostredníctvom kópie a pamäťového cvičenia; analytickým aj syntetickým prístupom, použitím rôznych médií, materiálov a techník.

5. Výtvarné operácie.

Tvorba sa realizuje prostredníctvom štylizácií, analýz, syntéz, interpretácií, citácií a prisvojení, kópií a multiplikácií, metafor a metonymií, variácií, parafráz, transpozícií, substitúcií, inverzií, gradácií, redukcií, polarizácií, persifláží, paradoxov, operácii s ilúziou a alúziou, z posunov a hľadania analógií na úrovni formy, významu, interpretačného a komunikačného kontextu... Žiaci sú motivovaní a uvádzaní do

operácií spôsobom prispôsobeným veku.

6. Výtvarná transpozícia princípov iných oblastí ľudskej skúsenosti.

Inšpirácia ponukou biológie, chémie, fyziky, techniky, kozmológie, matematiky, antropológie, psychológie, medicíny, kybernetiky, sociológie hudby, tanca, divadla, filmu, literatúry filozofie, lingvistiky, estetiky, semiotiky náboženskej spirituality... Realizácia vychádza z pochopenia princípu vytipovaného problému a z hľadania adekvátnej možnosti (ekvivalencie) jeho vyjadrenia prostriedkami výtvarného umenia. Sú to napríklad princípy rastu, približovania, metamorfózy, evolúcie, transformácie, reprodukcie, hybridácie, recyklácie – variačné, kombinačné a permutačné princípy – princípy reťazenia, kryštalizácie a zmeny skupenstva, ... vzťahy mikro- a makrosвета, polarity: organické – anorganické, aktívne – pasívne, reálne – imaginárne...

Je možné aplikovať aj prostriedky tradične považované za prostriedky iných oblastí našej činnosti na vyjadrenie sa v rámci výtvarnej tvorby.

7. Komplexné vyjadrenie vnemu, zážitku, predstavy, myšlienky, konceptu.

Realizuje sa prostredníctvom naratívnych tém s možnosťami osobných transpozícií výrazu, vyjadrovania predstáv fantázie, spontánnych a intelektuálnych operácií s jazykom a s témou. Pedagóg naviguje žiaka ku skúmaniu vzťahov medzi znakom a významom, k objavovaniu kontextu výtvarného diela a jeho komunikačných vzťahov, vzťahov estetického, sémantického a úžitkového. Pritom treba mať na zreteli možnosť rizika netvorivého ilustrovania témy. Nezabúdať, že od okamihu vzniku prvého bodu, škvrny, čiary, tvaru, vzniká nová – výtvarná skutočnosť, vzniká obraz, socha, inštalácia, film, projekt architektúry, dizajn predmetu...: ide o fascinujúce naplne-

nie potenciálnej možnosti výtvarnej tvorby – o premenu hmoty (neživého materiálu...farby, dreva, kameňa...) na „energiu Ducha“*.

Tieto aspekty (1.-7.) sa v tvorivom a teda aj vo vyučovacom procese väčšinou vzájomne prelínajú. Sú súčasťou metodického aparátu, s ktorým učiteľ narába a tvorivo ich interpretuje v rámci svojho programu. Môže ich podľa potreby zlučovať a kombinovať v rôznej miere náročnosti, a stupňovať ju – úmerne veku a vyspelosti žiaka. Zážitok tvorivého procesu vyžaduje, aby žiakova tvorba bola v konečnom dôsledku slobodná. Preto aplikácia didaktických obsahov prostredníctvom pedagogického programu musí byť diskretná, musí pôsobiť motivačne, inšpiratívne, žiak by sa mal so študijnou látkou stotožniť v takej miere, že sa stane predmetom jeho zvedavosti a záujmu.

V. PROCES

A. Ťažiskom edukačného procesu vo výtvarnom odbore je vlastná výtvarná činnosť žiaka – aktívna účasť na procesoch, na dobrodružstvách autentickej tvorby.

B. Vyučovanie výtvarného odboru je programovaný proces. Pedagóg v programe vyučovania prakticky aplikuje ciele výtvarnej výchovy. Príprava programu je učiteľovou tvorivou interpretáciou a rozvinutím týchto cieľov. Učebné osnovy plnia pritom iba úlohu navigačného a inšpiračného materiálu (nie návodu).

C. Vyučovací proces je založený na individuálnom prístupe ku každému žiakovi. Vzhľadom na rozmanitosť detí vo vyučovacej skupine program vyučovania musí počítat s možným vetvením. Dôležité sú spätné väzby, ktoré učiteľ získava v priebehu vyučovania z dialógu s každým zo žiakov. Dialóg nevedie z pozície autority, ale partnerstva.

V procese tvorby treba rešpektovať tvorcu. Učiteľ pritom podporuje samostatné, individuálne riešenia žiaka, jeho osobité odklony od danej úlohy. V rámci dialógu učiteľ citlivo otvára žiakovi možnosti širšieho výberu, variovania, analogických riešení, zmien ... rozhodovanie a výber riešenia je ale vždy v kompetencii žiaka.

D. Vzťah medzi programom a tvorbou žiaka má byť diskretný. Žiadna úloha nesmie mať charakter diktátu alebo objednávky konkrétneho riešenia. Otváracím momentom celého procesu je motivácia. Jej taktika spočíva v prebudení záujmu žiaka o problém v takej miere, že ho dokáže tvorivo riešiť ako problém vlastného záujmu. Zodpovedajúcou motiváciou, ponímaním procesu ako príbehu, hrou, spoločným hľadaním analógií, položením zrozumiteľnej otázky a pod. – má učiteľ možnosť sprístupniť žiakovi aj zdanlivo neprístupný problém.

Tu sa najviac uplatňuje jedinečnosť osobnosti pedagóga, jeho schopnosť iniciovať, osloviť, zaujať, motivovať...

E. Program vyučovacieho procesu vo výtvarnom odbore ZUŠ počíta s tým, že výtvarné vyjadrovanie predstáv je jedným z nosných vyjadrovacích spôsobov detí predškolského a mladšieho školského veku. Z toho vyplýva tradične vysoký záujem o výtvarnú výchovu v tomto veku. S pribúdaním iných mediálnych možností, ako aj s postupnou špecializáciou zamerania dieťaťa mnohé deti strácajú záujem o kreslenie, maľovanie a modelovanie – v takej forme ako ich dieťa pozná zo svojich detských hier. Ťažisko sebavyjadrovania prenášajú väčšinou na iné oblasti aktivity. Výtvarná výchova ako kreatívna výchova na tento vývoj reaguje tým, že do vyučovania zaraďuje prostriedky a činnosti, ktoré rozširujú možnosti poznávacieho procesu žiaka a dovoľujú mu naplniť jeho prirodzené ambície po vizuálnom vyjadrení skutočnosti, po poznávaní formálnej i obsahovej štruktúry

sveta, po presnejšom zobrazení pozorovaných vzťahov, po vyššej technickej dokonalosti prejavu, po pluralite spôsobov vytvárania. Zapája do výchovného procesu koncepčné a konštrukčné myslenie a uvádza ho do vzťahu s myslením estetickým. Detskú spontánnosť má postupne nahrádzať jej dospelý ekvivalent –duševná otvorenosť /sprevádzaná zvedavosťou, trpezlivosťou a sú-stredenosťou/, spojená s pribúdaním vedomej tvorivej operatívosti. Žiak reaguje na stále komplexnejšie podnety, reflektuje podnety: prírodné, civilizačné i kultúrne. Zvyšujú sa jeho technické schopnosti. Preto aj vo výtvarnej výchove potrebuje objaviť oblasť nových možností, zodpovedajúcich svojmu vývinu.

F. Hodnotenie úspešnosti vyučovacieho procesu, ako aj hodnotenie tvorivého výkonu žiaka berie ohľad nie na splnenie vytýčenej úlohy, ale na jej prekročenie v zmysle tvorivého, samostatného riešenia. Je potrebné, aby sa pedagóg do takej miery dokázal odosobniť, aby sa na tvorbu žiaka nepozeral len cez svoj estetický názor a z pozície svojej kultúrnej skúsenosti, ale aby sa čo najviac vžil do pohľadu žiaka. Výsledok procesu (výtvarné dielo žiaka) predstavuje hodnotu, ktorá má svoj kultúrny aj výchovný význam. Pokiaľ ale nie je výsledkom skutočne zažitého procesu tvorby a tvorivého poznávania, svoj výchovný význam stráca.

Z tohoto hľadiska je výchovný proces dôležitejší ako výsledný artefakt.

VI. ŠTRUKTÚRA VYUČOVANIA

Vyučovanie výtvarného odboru sa nečlení na predmety. Jednotlivé disciplíny výtvarnej tvorby (kreslenie, maľovanie, priestorová a plastická tvorba, grafika, architektúra, fotografovanie, film a video, inštalácia, intermediálna a multimediálna tvorba, akčná tvorba,

úžitková tvorba, dizajn) sa môžu vo vyučovaní vzájomne prelínať, rovnako môžu byť vyučované izolovane, v blokoch jedným alebo viacerými špecializovanými pedagógmi. Pedagóg dbá pri tvorbe programu na súvislosti medzi jednotlivými disciplínami a na ich proporčné zastúpenie – z hľadiska plošnej a priestorovej tvorby i z hľadiska technologickej rozmanitosti. Záväzné je sledovanie obsahových aspektov (bod IV.)

Práca s výtvarným dielom, základné informácie z dejín a teórie umenia sú jednak súčasťou praktického vyučovania, jednak im možno vyčleniť samostatnú vyučovaciu jednotku 4-6x počas školského roka. Pedagóg vedie žiakov k tomu, aby sledovali aktuálne výtvarné a kultúrne dianie, čítali knihy a časopisy o výtvarnom umení, recenzie výstav a svetových prehliadok umenia. Tejto problematike vyčlení čas na diskusie. Rovnako do programu zahrnie aj návštevy výstav (podľa možností školy).

METODICKÁ PRÍLOHA OSNOV

Príloha obsahuje príklady metodických radov a tabuľku – návrh pedagogického programu, ktorá je príkladom realizácie obsahov výtvarnej výchovy.

Metodické rady predstavujú možnosti riešenia typických tém výtvarnej výchovy – v stupňovaní náročnosti od prvého ročníka až po absolventský ročník druhého stupňa. Cieľom nie je predložiť ich vyčerpávajúci súčet, je možné koncipovať veľa podobných postupností, ktoré riešia ďalšie dôležité edukačné témy. Naznačujú cestu – ich tvorba a realizácia je vecou tvorivosti každého pedagóga.

Návrh realizácie pedagogického programu je sieťou, ktorá vyjadruje požiadavku horizontálnej (od septembra do júna) postupnosti a vertikálnej (od predškolského po absolventský ročník) gradácie výtvarnej výchovy.

V žiadnom prípade nemá byť vzorom na mechanické opakovanie! Sme presvedčení o tom, že každý pedagóg si tvorivo skoncipuje vlastný program a spôsob realizácie záväzných zložiek obsahu, ktorý vychádza z jeho osobnostného založenia i z technických možností školy. Ani jedno, ani druhé však nesmie byť obmedzujúcim faktorom procesu. To znamená, že je potrebné, aby v koncepcii každého pedagóga boli zohľadnené všetky aspekty obsahu.

Výtvarná výchova, ktorá vychádza na jednej strane zo zamerania dieťaťa a na druhej strane z podnetov výtvarného umenia predstavuje otvorený systém, v ktorom sa predpokladá inovácia, variovanie a objavovanie nových možných kombinácií a vzťahov. Je odrazom skúseností a poznania získaného pedagogickou praxou a vlastnou

výtvarnou aktivitou pedagóga.

Pri tvorbe návrhu pedagogického programu sme zohľadňovali vek žiaka proporčnosť zastúpenia jednotlivých aspektov obsahu a proporčnosť zastúpenia druhov výtvarného umenia (kreslenie, maľovanie, priestorová tvorba, grafická tvorba, architektúra, fotografia, video, kombinácia techník, elektronické média, inštalácia, akcia a performancia).

Za dôležitú pokladáme dramaturgiu náväznosti z týždňa na týždeň a stupňovanie zložitosti a náročnosti obsahu od ročníka k ročníku.

SEBAREFLEXIA PEDAGÓGA

Považujeme za veľmi dôležité, aby si každý pedagóg dokázal zmapovať svoju vlastnú pozíciu vo vzťahu k vyučovaciemu procesu, aby skúmal jej kontext, záber, celkovú orientáciu, atď. Najlepšou cestou k tomu je – domnievame sa – vytvoriť si reálny obraz *učebného programu* z prác vlastných žiakov (napríklad rozložením na veľkej ploche v zmysle konštatovaného usporiadania – do horizontálnych a vertikálnych radov).

Takto vznikne veľmi prehľadná a najmä veľavravná štruktúra, kde si dokážeme úplne „prečítať“ vlastné, pedagogické stopy: dostatočnosť či nedostatočnosť šírky, adekvátnosť nárastu náročnosti vo vertikálnych vzťahoch.....atď.

Ako zmysluplné by sme videli vzájomné stretnutia a diskusie (burzy koncepcií) pedagógov nad takýmito sebareflektujúcimi prezentáciami.

metodický rad/základné vyjadrovacie prostriedky/ **BOD**

1	BOD AKO DOTYK	<i>body rôznych veľkostí a rôzneho charakteru robíme rôznymi prostriedkami, hráme sa s ich umiestňovaním vo formáte - ich vzájomné pôsobenie môže byť východiskom príbehu</i>
2	KRESBA BODMI	<i>kresba dierkovacím strojčekom – línie vznikajú zoradovaním bodov, kresbu možno využiť ako šablónu pre ďalšiu kresbu</i>
3	ZHLUKY BODOV	<i>koláž z konfiét (a pod.) – vyjadrujeme rozptýlenie, sústreďenie, zmenšovanie, zväčšovanie, tvoríme konfigurácie</i>
4	VZŤAHY BOD, LÍNIA, PLOCHA	<i>mapa vesmíru (a pod.) - sily, vzťahy a deje vyjadrované bodmi a líniami na plochách</i>
5	KRESLENIE ZÁTIŠIA BODMI	<i>modelácia ilúzie tvaru a priestoru pomocou štruktúry bodov</i>
6	POINTILISTICKÝ PRINCÍP	<i>vytvorenie farebného vnemu pomocou štruktúry bodov (pokús o farebnú perspektívu)</i>
7	OP-ARTOVY PRINCÍP	<i>kompozícia z geometricky presných "bodov" usporiadaných napr. ako dynamická, pulzujúca ... plocha</i>
8	RASTER BODOV	<i>využiť rôzne rastre (bodové mriežky) ako šablóny pri maľovaní, pri osvite fotografie, pri tlačení grafiky a pod.</i>
9	ŠTUDIJNÁ KRESBA	<i>jemné modelovanie tvaru a priestoru bodovou textúrou</i>
I	POHYB KOMPLEXU BODOV	<i>fotografické, fotochemické, spracovanie usmereného a chaotického pohybu rôznych zoskupení bodov, vytváranie osvitových stôp</i>
II	BOD AKO AKCENT	<i>bod ako tvarový, farebný, významový akcent v kompozícii (vo vlastnej práci využiť analýzy výtvarných diel)</i>
III	BOD A KOMUNIKÁCIA	<i>bod v reklame, v architektúre, v informačnom systéme... akcent (formálny, významový), priesečník (stretnutí, ciest, pohľadov...), bod a informácia</i>
IV	BOD V MULTIMEDIÁLNO M PROSTREDÍ	<i>bod (pixel) ako „zrno“ tvoriace obraz, rastovanie obrazu, tlač rôznych zrnitostí, ďalšie výtvarné spracovanie (digitálne spracované video alebo foto)</i>

metodický rad/kompozičné princípy/ **SYMETRIA**

1	DEKALK	<i>poskladaním papiera s vytlačenou farbou vznikne symetrická škrvna - možnosť dokomponovať</i>
2	SYMETRIA TVAROV	<i>modelovanie symetrických tvarov - predmetov (geometrických i prírodných), ich rezanie a kombinovanie do nových celkov</i>
3	DEKALKOVÁ KOMPOZÍCIA	<i>viacnásobný dekalk (viacnásobné prekladanie papiera - farba len na 1 časti) - postupným otláčním a pridávaním farby možno komponovať obraz</i>
4	GRAFICKÉ HRY SO SYMETRIOU	<i>vyrezané tvary (linorez, papierorez ...) delíme na časti a kombinujeme, využívame aj negatívne tvary</i>
5	FOTOGRAFICKÉ HRY SO SYMETRIOU	<i>kombinujeme 2 opačne urobené fotografie, vytvárame nové symetrie a asymetrie montujeme pravé a ľavé polovice portrétov</i>
6	SYMETRIA A RYTMUS	<i>nahusťovám a rozried'ovaním rytmov vytvorit' symetrie a asymetrie</i>
7	ŠTÚDIE PRÍRODY	<i>kresby prírodnín (vločky, kryštály ...), hľadanie osí, delenie a zmnoženie tvarov</i>
8	ZRKADLOVÁ SYMETRIA	<i>kresba autoportrétu - rozdelením zrkadlovou plochou podľa rôznych osí vznikajú novotvary - zakresľujeme ich a pokračujeme v delení až po znečitateľnenie - ornament</i>
9	VZŤAH SYMETRIE A ASYMETRIE	<i>symetrická kompozícia z nesymetrických tvarov a ns:opak - analytická štúdia</i>
I	SYMETRIA FARBY	<i>symetria a asymetria vyjadrené farbami - skúmanie vzťahov farby a tvaru (súhlasnosť a kontrast medzi farbou a tvarom)</i>
II	ARCHITEKTÚRA	<i>vzťahy symetrie a asymetrie v priestorovom usporiadaní projekt - exteriér, interiér</i>
III	MIMOVÝTVARNÉ SYMETRIE	<i>výmýšľanie symetrických slov, textov a ich ekvivalentné výtvarné spracovanie</i>
IV	SYMETRIE A ASYMETRIE V SPRÁVANÍ ĽUDÍ	<i>činnosti a situácie, ktorých „pôdorysom“ sú symetrické/asymetrické grafy, ich radenie až po ornament, generovanie fraktálov</i>

metodický rad / INŠPIRÁCIE DEJINAMI UMENIA

1	JASKYNNÁ MAĽBA	<i>navodiť atmosféru doby lovcov mamutov, pokúsiť sa vytvoriť ich prostriedkami vlastnú viacvrstevnú „jaskynnú maľbu“ (nie podľa ukážok) - možnosť hry na rituál</i>
2	OBRÁZKOVÉ PÍSMO	<i>transformácia obrázkov na symboly - tvorba vlastného písma; písma rôznych typov (uzlíkové, obrázkové, symbolické, šifrované ...); na konci ukážky historického vývoja</i>
3	DŽBÁNY, KOŠÍKY, NÁDOBY, PALICE	<i>modelovanie z hliny, dekorovanie vlysom, kresbou, pletencom... rôzne typy nádob, predmetov (fantastické funkcie), práca na kruhu, vypalovanie na ohni, akcia-rituál</i>
4	STAROVEKÁ ARCHITEKTÚRA	<i>iglu, egyptsky a grécky chrám, pyramida, labyrint, brána... príprava dielcov stavebnice z modulitu, dreva... snažiť sa dodržať konštrukčné zásady, proporcie vymyslieť výtvornú výzdobu (tirpanon, hlavice, sochy ...)</i>
5	DRAK, LAMPIÓN	<i>navodiť atmosféru historickej Číny; konštrukcia netradičného draka, papierovej skladačky, netradičného lampiónu (hry s transparentnosťou), vtipného paravanu...</i>
6	MOZAIKA	<i>atmosféra raných rokov kresťanstva; mozaika imitovaná z farebných papierikov, sadrových kociek ... kresebná štúdia spôsobu ukladania, frotáž mozaiky (ďalší posun)</i>
7	VITRÁŽ	<i>štúdia konštrukcie gotického chrámu, okna; rozkreslenie námetu do vitrážových polí, rozetové okno, modelovanie gotického rebrovia; vzorka: far. plošky zalievané „obvkom“...</i>
8	LIETAJÚCE STROJE /alt. RENES. ODEVY	<i>atmosféra renesancie; štúdie kostier peria, tvaru tela vtákov, hmyzu - zabudnúť na lietadlá a rogalove krídla, pokúsiť sa o vlastnú konštrukciu lietajúceho stroja / štúdia a realizácia odevných doplnkov z renesančných obrazov...</i>
9	SECESNÝ ŠPERK, PREDMET, ARCHITEKTÚRA	<i>štúdie rastlín (prepletanie, plazenie, hybridácia...) štylizovať na šperk, úžitkový predmet, interiérový doplnok, scodisko ..., realizovať model</i>
I	KUBIZMUS/FAUVIZMUS	<i>tvarová a farebná redukcia a štylizácia predmetného zátišia - analytický a syntetický postup, kubofuturistický posun / fauvistické stvárnenie toho istého zátišia</i>
II	DADA/SUREALIZMUS	<i>využitie nájdeneho objektu, prisvojenie a zmena kontextu / využitie tvorivého automatizmu, princípu kombinácie predstáv, sna</i>
III	KONFRONTÁCIA „IZMOV“	<i>štúdium „-izmov“, ich princípov myslenia a vyjadrovania; výber niekoľkých spôsobov a ich konfrontácia v rámci jednej kompozície, alebo ich synkretické prepojenie</i>
IV	ANALÝZA KONCEPCIÍ A ŠTÝLOV	<i>rôzne koncepčné prístupy, rôzne štylizácie - realizované na sérii posunov jedného námetu</i>

metodický rad / OPERÁCIE S VÝTVARNÝM JAZYKOM

1	PRERAĐOVANIE ČASTÍ	<i>rozstrihať maľbu na časti (možnosť použiť staré výkresy) a preradiť do novej kompozície; hybridné figurácie; roláž, koláž, dekoláž, montáž, kombinácie techník</i>
2	ZMNOŽENIE	<i>kresba (maľba) podľa šablony (figúra, zviera, predmet...), prekryvanie a zmnožovanie tvaru, zhusťovaním a zriedovaním vytvárať dojem pohybu, rotácie, skrývania sa miznutia...</i>
3	INÉ Z INÉHO	<i>z častí obrazov kolážou vytvoriť iný zobrazujúci tvar (napr. z vecí, častí krajiny ...- zviera...); možnosť doplniť maľbou, kresbou, frotážou ...</i>
4	KONFRONTOVANIE	<i>na sadu drevených kociek nalepiť reprodukcie (celú plochu, rozrezať podľa kociek - opakovať zo všetkých strán); výber rôznych štýlov, mierok a farebností; hrou na skladačku konfrontovať výrazy; možnosť dotvorenia</i>
5	ŠTYLIZAČNÉ VARIÁCIE	<i>na tej istej kompozícii rôzne časti rôzne štylizovať; ladiť v rôznej farebnosti, svetelnosti, meniť ich mierku, ostrosť, kontrastnosť, umiestnenie v kompozícii...</i>
6	PRIBLIŽOVANIE	<i>rozfázovať nadľad (napr. z balóna) na časť krajiny z rôznych výšok - pristávanie do vytipovaného sektora, približovanie až na krajinný detail</i>
7	ZVÄČŠOVANIE ZMENŠOVANIE	<i>postupné zväčšovanie časti maľby, kresby (vecnej, portrétnej...), možnosť využiť lupu, alebo transfokátor kamery, až po vznik novej abstrshtnej štruktúry - „zrna“ média</i>
8	VZŤAHY MAKRO - MIKRO/POLARIZÁCIE	<i>štúdie vesmírnych fotografií a mikrosnímkov prírodnín, konfrontácia štruktúr, vytváranie analógií/vyjadrovanie polarít (aktívne-pasívne, organické-anorg....) výr. prostriedkami, námetom</i>
9	POSUN ARTEFAKTU	<i>spracovať iné výtvarné dielo (napr. kópiu, reprodukciu) v novom významovom (kompozičnom) kontexte; „posunúť“ známe výtvarné dielo do iného materiálu, média</i>
I	VÝZNAMOVÁ PREMENA	<i>operácie s podobnosťou a s významovým odkazom; prenos kópie detailu kresby a jeho včlenenie do iného obrazového celku, zmena čítania významu</i>
II	HOMONÝMIA SYNONÝMIA	<i>hľadanie ekvivalencie - zobrazovanie vecí rovnakého výzoru a rôzneho významu - a vecí rovnakého významu (prfp. názvu) a rôzneho výzoru (vyjadrenie výtvarnými vzťahmi)</i>
III	TRANSFORMÁCIE METAMORFÓZY	<i>premeny tvaru na iný tvar - rozkreslené na fázy; hľadanie vzťahov symbolidckého a ikonického zobrazenia; nepriame vyjadrenie - prostredníctvom príznaku (index)</i>
IV	VÝTVARNÝ JAZYK V ELEK- TRONICKOM PROSTREDÍ	

metodický rad / VÝCHODISKO: TRADIČNÉ REMESLÁ

1	KLOBÚČNICTVO	čiapky, klobúky, čepce fantastických tvarov na najabsurdnejšie príležitosti (napr. fantastické bytosti) z rôznych materiálov - inšpirácia tradičnými technikami
2	OBUVNÍCTVO	z ohybných a mäkkých materiálov vytvárať tvary „obúvaním“ (obalovaním) častí tela predmetov príp. vymodelovaných kopýt najrôznejšieho tvaru; spájať zošívacom, nitmi, šnurovaním...
3	APLIKÁCIE/TRANSPOZÍCIE DETAILOV KROJA	zväčšiť vybranú časť odevu (napr. časť ornamentu, zapínaní...) a realizovať v inom materiály (napr. ako vitráž, reliéf, logo, tapetu, krajinomaľbu, portrét ...)
4	DROTÁRSTVO	tvorba plastiky z drôtených štruktúr, kresba drôtom v priestore (objekt)... / odrôtovávanie predmetov, keramiky..., vytváranie sietí, skeletov, ochranných obalov...
5	HRNČIARSTVO	točenie na hrnčiarskom kruhu; z vytvorených produktov, z ich úlomkov a častí komponujeme nové objekty, figurácie, fantastické predmety, reliéfy ... glazúry, vypalovanie
6	REZBÁRSTVO	z polotovarov (kefársky, modelársky, sústružnícky, tesársky odpad) budovať nové objekty/ vyrezávať zo zvláštnych tvarov dreva (samorasty...), kombinovať nájdené a vyrezané tvary do nových objektov
7	ORNAMENT	operácie s ornamentom (variovanie a kombinovanie rôznych typov ornamentu v kompozícii), výtvarné konfrontácie ornamentov rôznych tradícií a kultúr - novotvary
8	SKLENÁRSTVO	vytváranie objektov zo skla; práca s laboratórnym kahanom so sklenenými rúrkami, laboratórnym sklom, sklenárskym odpadom, fľašami ...
9	ČIPKÁRSTVO	tradičnými technikami, príp. i vzormi vytvárať netradičné objekty alebo obrazce, vymyslené doplnky odevu...
I	KRAJČÍRSTVO	vytvoriť návrh, rozkresliť strih a ušiť šaty pre zvieru alebo rastlinu ...; možnosť prípravy textilného dizajnu, faldovania ...
II	KAMENÁRSTVO	sekanie tvaru hlavy z pieskovca (tvárnice), - bodovanie; prispôbenie celkového tvaru i detailov kompozícii-skladačke „pomníka“ zo všetkých žiackych prác
III	STOLÁRSTVO	vytvoriť abstraktnú plastiku, ktorá využíva výtvarný výraz stolárskych konštrukčných prvkov napr. čap a rozpor, uholníky, rošt, ohýbanie dreva ...
IV	KOMBINÁCIA TRADIČNÝCH TECHNÍK	vol'ná výtvarná realizácia na báze využitia a kombinácie rôznych tradičných a ľudových techník

poznámka: cieľom tohoto radu je vytvárať novú výtvarnú kvalitu, ktorá je inšpirovaná, alebo je parafrázou, komentárom, punom tradičnej techniky; nesmie dochádzať k produkcii pseudoludových výrobkov (typu gýčových folklórnych suvenírov)

metodický rad / INTERMEDIÁLNOŠŤ TVORBY

1	HĽADANIE VZŤAHU MEDZI ZVUKOM A OBRAZOM	<i>ozvučené nástroje pre kresbu a maľbu (štetce s plieškami, struny natreté farbou, drsné podklady...); hľadanie súvislostí medzi líniami, farbami, tektonikou - zvukmi a rytmami</i>
2	TIEŇOHRA	<i>1. príprava figúrok, 2. jeden žiak hrá divadlo na matnici, druhý na matnici zakresluje konfigurácie, 3. výmena</i>
3	ILUSTRÁCIA TEXTOM	<i>zobrazenie prostredníctvom zhľuku písaných alebo kolážovaných slov, textov; písaný obrázok - hľadanie vzťahov medzi významom textu a tvarom (farbou...) obrazu</i>
4	RYTMOGRAM POHYBU	<i>opakované záznamy pohybov gestami ruky, paže príp. nohy, úst (pohyby charakteristické pri činnostiach, športoch) - radenie do kompozície</i>
5	FAREBNÝ KLAVÍR	<i>priradenie tónov farieb ku tónom zvukov (xylofón, klavír, elektr. klavír) - maľovanie živej hudby ako farebnej štruktúry (abstraktnej geometrie - konkrétneho príbehu)</i>
6	PERFORMAČNÉ MASKY	<i>východisko: mimika tváre pred zrkadlom - škice sú východiskom tvorby masiek; tie sú následne využité v dramatických akciách vo verejnom prostredí</i>
7	KINETICKÝ OBJEKT	<i>konštrukcia samohybného alebo interaktívneho objektu; využitie fyzikálnych princípov (vahadlo, šikmá rovina, kyvadlo, kladkostroj..., optické zariadenia...)</i>
8	PARTITÚRY	<i>vytváranie grafických, typografických, reliéfnych, architektonických partitúr; koncert podľa nich</i>
9	ŠPORTOVÁ KOMPOZÍCIA	<i>využitie športových akcií na tvorbu kompozície: maľba strieľaním z luku, reliéfy skákaním do piesku, rozmazávanie šachovnice ťahmi, maľba bicyklovaním...; práca s výrazom</i>
I	CHEMOFYZIKÁLNA KRESBA	<i>kresba ako stopa chemických reakcií, kresba ohňom, miznúca a objavujúca sa kresba, leptanie štruktúr, kresba pádom, deštrukciou predmetov...; komponovanie</i>
II	TELOVÉ UMENIE	<i>mimikri prírodného prostredia; mimikri civilizačného prostredia; kamufláž statusu a role (body-art pre bankára, novinára, kuchára, politika, žobráka...) - následná performance</i>
III	SITUAČNÁ INŠTALÁCIA	<i>prienik maľby, fotografie a reálneho prostredia (alebo objektu)</i>
IV	PROCESUÁLNA TVORBA	<i>procesuálny objekt (inštalácia) založený na zmene skupenstva, resp. premene materiálu (sypkosť, tečenie, biologický rast, sedimentácia, chemické reakcie...)</i>

Vysvetlivky k návrhu pedagogického programu.

Druhy výtvarného vyjadrovania:

K - kreslenie

M- maľovanie

P - priestorová tvorba

G - grafická tvorba

A - architektúra

F - fotografia, video

Mix - kombinácia techník

Em - elektronické média

I - inštalácia

Ap - akcia, performancia

Zložky obsahu výtvarnej výchovy:

1 - výtvarný jazyk

2 - kompozícia

3 - objavné formálne postupy

4 - možnosti zobrazovania vizuálnej skutočnosti

5 - výtvarné operácie

6 - výtvarná transpozícia princípov iných oblastí ľudskej skúsenosti

7 - vyjadrenie komplexného zážitku, predstavy, myšlienky

